

Zene.

A *Filharmoniai Társaság* hangversenyei az idén is harmónikusán, minden feltűnést kerülve illeszkednek be a fővárosi zeneéletbe. Minapi estéjüknön nagy élvezetet nyújtott *Telmányi Emil* hegedűművész vendégszerelése. *Telmányi* Kopenhágában él, talán onnan hozta magával az északi zene nagy megértését, amelyet *Sibelius*-nak, a finnek nagy zeneköltőjének hegedűversenyében teljes gazdagságban tár elénk. *Telmányi* interpretálását az igaz muzsikus mindent meg-elevenítő, meleg lélegzése hatja át. Virtuozitása csak szolgálja nagy kifejező erejét, amellyel a költői műborongós szépségeit érvényre hozta. *Sibelius* melodikája, ritmikája éppen olyan elválaszthatatlanul fűződik a finn népzenehez, mint *Griegé* a norvéghez, *Bartóké*, *Kodályé* a magyarhoz. Milyen megmagyarázhatatlan és mégis milyen jellegzetes ebben a zenében az északi lélek megnyilvánulása. Ott él benne az éjféλι nap bágyadt fényében csillogó ezer tó országa, Finnország, a hosszú, sötét telek, a rövid tavaszok és nyarak országa. A vidám, boldog élet hangja majdnem teljesen hiányzik ebből a zenéből. A legbensőbb természetköltészet, mély fájdalom, álmodozó melancholia, mindenütt árnyék, melyen alig süt át egy kis nap-sugár.

Két bemutatót is hallottunk ezen az estén. Az egyik egy kissé elkésettnek mondható. *Strawinsky* «*Scherzo fantastique*» c. művét még 1907-ben komponálta. Még erősen magán viseli *Wagner*, *Debussy* hatását. Igazi hangjából, a jellegzetes *Strawinsky*-ritmikából, melodikából, hangszerelésből itt még alig ad egy kis izeltetőt.

Annál inkább a «ma» zenéjét kaptuk egy új orosz szerző hamisítatlan gépzenéjében, *Mossolow* «*Vasöntöde*» c. művében. Nagyszerű elevenségében,

hatalmas dinamikájában — eleitől végig egyetlen nagy ívben emelkedő crescendo — benne lüktet a gépek, a technika korának szédületes tempója, fűlsiketítő lármája, a munka szakadatlan, lázas ritmusa. Régen a patak csobogásának, a malom kepelésének, a csalogány trillájának idillikus hangjai ihlették a zenészeket a természet ábrázolására, ma a gépekben racionalizált természeti erők töltik be ezt a szerepet. Ki akarná tagadni az ilyenfajta zenének a jogsultságát?

A legutóbbi *filharmonikus* hangversenyen a nálunk ismét igazi magyar lelkesedéssel felkapott kis fiatal zongoraművész, *Poldi Mildner* vendégszerelt. *Rachmaninoff* zongora-versenyét játszotta. A rendkívül hatásos, nagy technikai nehézségekben bővelkedő, de különösebb elmélyedést nem igénylő mű kitűnően illett a fiatal előadó kissé még zabolátlan friss temperamentumához, valóban csodálatos technikájához. Született virtuóz, csupa élet, csupa ritmus a játéka. De éppen ez a sok mozgás, ez a magát szakadatlanul kellett, előtérbe helyezők, hogy úgy mondjuk, teljesen egocentrikus beállítottság az, ami teljesen lehetlenné teszi a mélyebb lelki rétegek felszínre kerülését. Azt hisszük, ezen a téren nem a művész fiatalasága az akadály, mert az elmélyedésre való készség jelei, azaz jövő lehetőségei ilyen korban már nagyon is mutatkoznak.

*

Az utóbbi hetek zenéje különben túlnyomóan a gyász és kegyelet szolgálatában állott. *Klebsberg Kunó grófnak*, a trianoni Magyarország legnagyobb kultúrharcosának emlékéhez valóban nem lehetett volna méltóbb zenét elképzelni, mint *Liszt* «*Ideálok*»

c. szimfónikus költeményét és *Mozart Requiemjét*.

Liszt műve gyönyörű apoteozisa az alkotó férfinak, aki egész életében egyetemes magasabbrendű célokért küzd és ezeknek érdekében fel tudja áldozni egyéni örömeit, boldogságát, fel tudja áldozni, — ha kell — életét is. Ezek az igazi alkotók, az igazi hivatottak, egy vezércsillag megbabonázott bolygói, akik mindent ennek a vezércsillagnak, kitűzött eszményöknek fényében látnak. Minden tettük, gondolatuk, érzelmük vaslogikával, tántoríthatatlan következetességgel szolgálja az örök konklúziót: megvalósítani, diadalra juttatni azt az eszményt, amely életük legfőbb célja, tartalma, legfőbb gyötrelme és boldogsága.

Liszt zenéje híven fejezi a hős lelki életének hatalmas mozgalmasságát. Schiller hasonló című költeménye csak külső indíték volt művének megalkotására. Nem a program, hanem a tisztán zenei szempont az uralkodó. Az ilyen program-zenének megvan a maga jogosultsága, mert program nélkül is nagy zenei értéket képvisel, viszont a szövegre való utalás különösen arra jó, mint ahogy ezt Liszt is hangoztatta, hogy a közönség ama részének, mely gondolkodó és tettembekekből áll, a zenét hozzáférhetőbbé és érthetőbbé tegye. A mű mélyeséges tartalmát azonban csak érezni lehet: a fiatalság egetostromló boldogságkereső rajongását, amellyel vakon hisz álmának, eszményeinek megvalósíthatóságában, a nagyszerű lendület lassú elhalkulását, ellankadását, hisz az élet egymásután rabolja el gyönyörű álmait. A hős, miután kinyílt szemekkel tekintett illúzióinak aranyos fátyola mögé, már-már fájdalmas rezignációba süllyed. De felhangzik ismét a gyönyörű ideál-téma, a zenekar egyre erősebben, diadalmasabban zengi a végső győzelmet a kishitűség és a gyengeség felett. Ehhez a csodálatos befejezéshez Liszt lelkéből írja e pár sor magyará-

zatot: «Az Ideálba velett sziklaszilárd hit és az Ideálért vívott szakadatlan küzdelem — életünk legfőbb célja».

Mozart Requiemjében ez az élet már csak a túlvilág misztériumába burkolva, a földi létet örökre bezáró halálos álmom küszöbén tűnik elénk. Minden nagy muzsikás előbb vagy utóbb eljut az emberiség örök kérdéséhez, a halál problémájának kínzó rejtelméhez, amelyet egy nagy alkotásban, a zene metafizikai erejével oldanak fel. Nem hiába mondotta Mozart, hogy *Requiemjét* önmagának írja, csakugyan az ő utolsó vallomása, egy nagy művész, egy nagy alkotó utolsó vallomása volt ez a végső dolgokról. Lázassal sietséggel fog neki a megkomponálásnak, amelyről biztosan érzi, hogy már nem fogja tudni befejezni. A sok nélkülözéstől, gondoktól, a szakadatlan munkától agyongyötört szervezet már ekkor martaléka a halálos kórnak, amely pár hónap mulva elragadja az élők sorából. Még halála előtt való nap híveivel próbálja a kész részeket, s amikor a «*Lacrimosa*» első taktusaihoz érnek, könnybe fullad hangja arra a gondolatra, hogy műve befejezetlen marad. Haldoklásában, utolsó lázálmaiban is csak a *Requiem* zenéje szöngja körül. Ilyen hatalmas szellem küzdelmét nem bírja már a kimerült test. Éjjél körül elcsendesül minden Mozart betegágya körül, a halál megabolta a világot azoktól a csodálatos harmóniáktól, amelyek még ott muzsikáltak a nagy zeneköltő lelkében, de amelyeket már nem írhatott le többé soha.

Kérdjük, milyen volt ez az utolsó vallomás, felelet az örök kérdésre? Mozart, akiben az élet szeretetének, igélszének donjuáni túlradása természetesen könnyörtelennek és borzalmasnak érezte a halál végzettségét, ő, aki a maga meleg, mindent átfogó emberiségével minden ijedelmét és borzalmát végigszenvedi, utolsó művében olyan diadalt arat önmaga

felett, amelynek már a Varázsfuvola átszellemült, szakadatlanul áradó tiszta szépségében előfutárját látjuk. Az abszolút zenei szép teljes egyensúlyba jut itt a szellemi tartalommal. A halállal szemtől-szembe kerülő emberi lélek nyugtalansága, a végső ítélet sötét árnyékai már ott remegnek a Kyrie dupla fugájában. A «Dies irae»-ben teljes erővel tör ki a borzalom. A kórus szaggatott frázisaiban, az éles szopránhangok vadul kergetődző szólamaiban, a zenekar remegő tremolóiban, a trombiták és dobok démoni dinamikájában egy világot megrázó végítélet hangja viharzik. A «Rex tremendae» sötét páthosza, a «Confutatis» apokaliptikus víziói ugyancsak az emberi gyengeség és kicsiség érzetéből táplálkoznak. De Mozartnak nem a kérlelhetetlen világ-bíró, hanem az igazságos, de szerető, jóságos atya az igazi Istene. Ott él ez az Isten abban az édes, lágy bensőségben, meghatóan naiv, csupa szív gyermeki bizalomban és áhítatban, átszellemült, igazi földöntúli szemléletben, amellyel Mozart Requiemjében a legközelebb jutott az isteni titok megérzéséhez.

Ilyen művet megfelelő előadásban nyújtani a legnehezebb feladatok közé tartozik. A Bazilika szólistái és kórusa Demény Dezső vezényletével minden tőlük telhetőt megtettek a nemes cél érdekében.

*

Ugyanez a megrázó zene hangzott fel a nemzet nagy halottjának, Apponyi Albert grófnak a Mátyás-tempomban tartott requiemjén. Mély fájdalommal kell gondolnunk arra, hogy benne temettük a magyar arisztokráciának azt a gyönyörű típusát, amelynek képviselőit mély, igazán lélekben gyökerező kacsok fűztek a zenemű-

vészethez, akik valamikor egy Haydn, egy Beethoven, egy Schubert művészetének legfőbb rajongói voltak. A zene legmélyebb értelmét, varázását éppen azok tudják legjobban megközeleíteni, akik l'art pour l'art élvezik és nem a szakember keserves kenyérkeresetének robotjában gépiesednek, tompulnak el lélektől-lélekhez szóló közvetlenségével szemben. Ilyen zeneértő volt Apponyi Albert. A zene «szeregetet» korántsem meríti ki azt a kapcsolatot, amely őt a zenéhez fűzte. Saját szavai szerint a zene lelki életének egy része volt, egész gondolkodása nyert a zenéből típust, öntudatlan metafizikai színezetet, amelynek fontosságáról a haladó koral és bővíülő tapasztalással mindjobban meggyőződött. Emberi, erkölcsi nagyságának, amely minden más nagyságnál mélyebb, maradandóbb hatású, talán itt volt egyik főforrása. Abban az időben, mikor a legfogékonyabb lélekkel állt a zenei benyomásokkal szemben, Wagner hatalmas művészete uralkodott. A művelt magyar zenészek is mind az ő befolyása alatt írtak. Wagnernek voltak ideáljai, mégpedig minden ifjú lelket meghódító nagy ideálok. Nem csoda, ha Apponyi ezekben az ideálokban találta fel mind racionális-filozófiai, mind érzelmi szempontból az őt legjobban kielégítő zeneművészetet. De Apponyi előkelő alakját ott láttuk a klasszikus zene estéin is. Ő valóban nem tartozott azok közé, akik csak a társadalmi eseményszámba menő hangversenyeken láthatók. Vajjon ki lesz a magyar arisztokraták közül, aki ezt az árván maradt helyet betölti utána, s aki az ő örökségét igazán, szívből, lélekből fakadó lelkesedését mély zenei megértését a magyar zeneművészet szolgálatába állítja?

Prahács Margit.